

EL RENDIMENT D'UNA PROPIETAT FEUDAL DEL CAMP DE TARRAGONA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII (1652-1688)

Petita història d'una venda a carta de gràcia

Segons el dret català, en un contracte de compra-venda a carta de gràcia el venedor es reserva el dret de tornar a adquirir la cosa venuda en un terme de trenta anys, llevat que l'hagi pactat per la vida. En tot cas si la vol redimir ho haurà de fer dins del termini fixat i pagar al comprador el preu pagat per aquest, les despeses de conservació i millora, les de conreu si hi ha fruits, i les de la primera venda. Tanmateix veurem en el cas que ens ocupa que la valoració d'aquestes despeses pot originar un llarg i costós plet, abans que les dues parts es decideixin a pactar en un acte de concòrdia.

El 15 de març del 1630, els curadors dels béns de la menor Teresa Terré i Tuxent, senyora del Morell, decidiren vendre el Senyoriu a carta de gràcia a Joaquim Terré, senyor de Canyelles, per la quantitat de 7.000 lliures, a fi d'esmerçar-les en la cancellació de deutes. Sis mesos després —el 19 de setembre— es feia una segona venda de la propietat en les mateixes condicions i preu a favor de Jerònim de Copons.

L'any 1652, Magdalena, vídua de Francesc de Copons, fill de Jerònim, venia per tercera vegada el Senyoriu del Morell a Francesc de Montserrat i Vives, senyor de Ribelles, per les 7.000 lliures estipulades en les vendes anteriors i 500 de millores.

Cal recordar que la persona amb dret a redimir la propietat venuda a carta de gràcia havia de sancionar les successives vendes de la mateixa naturalesa, o, si arribava el cas, la venda definitiva. Doncs bé, l'any 1652 aquest dret pentanyia a Lluïsa Castells i Terré, senyora del Morell, per haver heretat els béns de la seva cosina Teresa Terré

i Tuxent, traspassada l'any 1635 encara menor d'edat. Lluïsa havia contret matrimoni molt jove amb Agustí de Montoliu i Sayol, i el primogènit d'aquest enllaç, Plàcid de Montoliu i Castells, fou el primer senyor del Morell de la nissaga Montoliu.

L'any 1686, Lluïsa Castells, que deuria tenir més de setanta anys, i el seu fill Plàcid, notificaren notarialment a Francesc de Montserrat el seu desig de recuperar el Morell, però no hi hagué acord en la valoració de les millores. Les diferències originaren un plet llarguissim que acabà amb una concòrdia signada entre els descendents de les dues parts el 20 d'agost del 1769, sancionada definitivament el 20 de gener del 1774. En la seva part essencial estipulava que els Montserrat renunciaven a tots els drets que tenien sobre el Senyoriu del Morell a canvi d'una indemnització de 8.521 lliures i 16 sous, i una peça de terra de 10 jornals i un cortó situada al terme del Morell.

Es veu que el contracte de compra-venda a carta de gràcia signat l'any 1652, que per cert no hem pogut localitzar a l'Arxiu de Protocols de Tarragona ni en els manuals notariais de la rectoria de Vilallonga, de la qual el Morell era sufragani, contenia una clàusula que ampliava el període usual de trenta anys que tenia el venedor per a recuperar la cosa venuda; o sinó no es comprendria que al cap de 34 anys Lluïsa Castells fes valdre els seus drets.

La voluminosa documentació aplegada en l'expedient que es formà en el transcurs del plet que Luïsa Castells i Plàcid de Montoliu empengueren contra Francesc de Montserrat, ha servit per compondre aquest treball. Obra en poder de la família Montoliu que encara és mestressa de l'antic casal del Morell que formava part de l'heretat del Senyoriu. Advertim que només anotarem les dades quan siguin d'una altra procedència.

Estat en què es trobava el Senyoriu del Morell l'any 1652

Un senyoriu és un territori integrat per terres de propietat eminent que constitueixen l'heretat o domini, i altres generalment més extenses, que formen la demarcació senyorial.

L'heretat comprèn, per regla general, la casa del senyor, unes construccions annexes d'utilitat per a l'explotació agrària, i un conjunt de terres que el senyor explota directament o per mitjà d'agents directes —jornalers, servidors, parcers— o les confia a arrendataris.

La demarcació jurisdiccional és un territori que en temps passats el senyor havia parcellat i cedit en enfiteusi a pagesos, a canvi de certes

rendes i servituds. Les més importants de les primeres eren el delme, que al Camp de Tarragona pertanyia a l'Arquebisbe de Tarragona, senyor eminent de la comarca, el cens i la tasca; i de les segones la firma, fatiga, lluïsmes, i encara que molt mermada —no oblidem que estem a les acaballes del règim feudal—, les joves. Tots aquests drets requeien sobre la terra, però el senyor encara gaudia d'altres rendes com les que procedien de l'administració de justícia, o de l'explotació pecuniària de monopolis —per exemple forns o molins— que podia haver cedit total o parcialment a la comunitat a canvi d'un cens.

Si considerem un senyoriu com una unitat econòmica, la qüestió primordial a analitzar serà el seu rendiment, que canviarà a cada moment històric, perquè dependrà de l'estat que es trobin els conreus de l'heretat, dels preus que regeixen als mercats i del cost de les feines d'explotació. Altrament l'extensió de l'heretat és fluctuable tant per l'anexió de noves terres com per la disgregació d'una part de les que hi pertanyen. Les rendes pròpies de la demarcació jurisdiccional també es troben subjectes a fluctuacions, ja sigui per atorgament de franquícies o per la venda de drets.

Feta aquesta introducció per deixar clar el concepte de Senyoriu que adoptem, vegem l'estat en què es trobava el del Morell l'any que el comprà Francesc de Montserrat. L'heretat tenia una extensió de 78,5 jornals repartits, segons el conreu, entre 30 de vinya (38,3 %), 31 de terra de pa i oliveres (39,7 %), 0,5 d'horta (0,06 %) i 11 (14,1 %) del quals desconeixem què s'hi conreava. La resta, 6 jornals (7,6 %) era ocupada per garriga.

El rendiment d'aquesta terra era pràcticament nul, perquè a partir de la primera venda a carta de gràcia, els propietaris, que foren absents, no n'havien tingut cura, i, a més, havia estat víctima dels devastadors efectes de la Guerra dels Segadors que, al Camp de Tarragona, havien estat molt greus. Llegim en un document sense data, però bé que no hi ha dubte que és de finals del segle XVII: «En dit temps de 13 de maig del 1652, que se ha dit D. Francisco de Montserrat comprà lo dit lloch y terme del Morell, en las terras de la heretat de dit Castell no y havie vinyas plantadas, ni tampoch si trobavan en dita heretat plantats molts y diferents abres com son moreras y de altre especie, ans bé estavan las terras de la heretat de dit Castell sens vinyas y molt derrotadas».

També es trobaven arruïnats el casal, els corrals i les altres dependències agrícoles. No quedaven teulades, ni portes, ni finestres, i una part dels murs eren caiguts. La bassa i la sèquia coberta que

conduïa l'aigua a l'heretat des d'una mina situada al terme de La Selva eren inutilitzables.

Més difícil és esbrinar amb exactitud les característiques de la demarcació jurisdiccional. La millor font informativa que disposem és un capbreu del segle XVII sense les dues primeres pàgines; una circumstància que ens deixa sense la data i algunes inscripcions de capbreuadors. Així i tot és un document excepcional.

Hi són registrades 51 explotacions agrícoles que en conjunt sumen 203,5 jornals, computables en 124,08 ha (Un jornal=60,84 a); a les quals caldria afegir l'extensió d'una explotació registrada sense indicació del tamany, i la de les inscrites a les pàgines perdudes. Tot plegat és de creure que no passava de les 150 ha. Ara, aquesta extensió sembla curta encara que hi sumem la de la heretat perquè és ostensiblement inferior a la de l'actual partida del terme anomenada «Terme Vell» (unes 270 ha), que hi ha bones raons per creure que coincideix amb l'antic senyoriu. Tanmateix cal fer constar que entre 1570 i 1630 s'havien venut importants troços de l'heretat.

Vegem ara quin era el tamany de les explotacions, i com eren repartides en funció d'aquest factor:

Tamany de les explotacions (en jornals)	Número d'explotacions	Número de jornals
0,5	4	2
1	14	14
1,5	7	10,5
2	7	14
2,5	2	5
3	4	12
4	2	8
5	3	15
6	1	6
7	2	14
15	1	15
18	1	18
20	1	20
50	1	50

Un sol emfiteuta havia aconseguit reunir el 24,5 % de la terra de la demarcació territorial, i esdevenir un gran propietari. Altres tres explotaven propietats mitjanes de 15,18 i 20 jornals, i la resta eren petits propietaris, la major part dels quals (el 64 %) posseïen petites parcel·les compreses entre 0,5 i 2 jornals. Heus ací un bon punt de partida pels estudiosos que s'interessin per la problemàtica socio-econòmica del segle XVII de les viles del Camp de Tarragona situades a la riba del Francolí: Cal acceptar com a generalitzat el repartiment enfiteutic de la terra en petites parcel·les, les més de les vegades insuficients per mantenir una família, en mig d'unes poques grans propietats també enfiteutiques?

De les terres de la demarcació jurisdiccional un 89,6 % eren conreades, i la resta repartides entre alzinars, erms i botjars, en aquesta proporció:

Terres conreades:

Sembrats de secà	33,76 ha.	27,2 %
Vinya	48,06 ha.	38,7 %
Oliveres	17,03 ha.	13,7 %

Terres incultes:

Alzinars	11,25 ha.	9,0 %
Erms	13,38 ha.	10,7 %
Botjars	0,60 ha.	0,4 %
	<u>124,08 ha.</u>	<u>99,7 %</u>

A part d'un cens molt reduït que no hem pogut esbrinar exactament —gosariem a dir que no passava d'un sou els dos o tres jornals— tota la terra de la demarcació era gravada amb la tasca que el senyor es cobrava en espècie. Totes les explotacions pagaven la dotzena part dels fruits recollits, a excepció de cinc que pagaven la vuitena part i 3 la cinquena.

Altrament hi havia dotze explotacions gravades amb joves o prestacions personals obligatòries, limitades a una jornada de treball a favor del senyor, que s'havia de realitzar a l'heretat. Les joves usuals eren: Llaurada, sembrada, podada, vermada i batuda.

Coneixem la classe i número de joves que eren obligats a fer 10 dels 12 propietaris afectats:

Un amb sis: Dues vermades, dues batudes i dues podades.

Un amb quatre: Una podada, una llaurada amb dues bèsties, una batuda amb dos homes i dues bèsties, i una vermada.

Un amb quatre: Dues vermades i dues podades.

Un amb tres: Dues llaurades amb un home i dues bèsties, i una batuda amb dos homes i dues bèsties.

Un amb tres: Una podada, una vermada i una batuda amb dos homes i dues bèsties.

Un amb dos: Una llaurada amb un home i dues bèsties, i una batuda amb dos homes i dues bèsties.

Un amb dos: Una sembrada amb un home i dues bèsties, i una podada.

Un amb dos: Una batuda amb dos homes i una vermada.

Dos amb mitja: Mitja batuda amb un home i una cavalcadura.

Renunciem a establir la renda de la demarcació jurisdiccional que, fonamentalment depenia de les collites.. Ara si pensem en el lamentable estat en què es trobava la comarca després de la Guerra dels Segadors, hem de creure que no era òptima ni molt menys. Encara havien de passar uns anys fins que les vinyes replantades es trobessin en plena producció.

Les inversions de Francesc de Montserrat a l'heretatge.

L'any 1652 Francesc de Montserrat i Vives tenia 35 anys —havia nascut el 1617— i es cobrava el rèdit dels préstecs i donatius que havia atorgat a Felip IV en el transcurs de la Guerra dels Segadors, amb els sucosos beneficis que li proporcionava el reial favor de poder subministrar la intendència militar. D'aquesta manera consolidà la seva posició econòmica que mirà de completar amb la consolidació del prestigi social propi i familiar; la qual cosa assolí plenament l'any 1681 en què Carles II el féu marquès de Tamarit i el facultà a crear un heretatge integrat per les baronies d'Altafulla, Biosca, el Botarell i Ribelles.

Així doncs, el comprador del senyoriu del Morell era un home acabalat i influent. Per altra part, el fet de decidir-se a adquirir una propietat en estat ruïnós i de realitzar-hi, tot seguit, quantioses inversions amb el doble objecte de convertir-la en una explotació productiva i d'arrodonar el seu tamany amb la compra de noves parcelles, demostra que Francesc de Montserrat era un home dinàmic amb més esperit d'empresari capitalista que de terratinent feudal.

Vegem ara, com s'esmerçaren les inversions.

Reconstrucció de la casa senyorial i annexes. Hi invertí unes 3.000 lliures. Enteulà una bona part de la casa senyorial —comprà 1.600 teules que venen a cobrir 64 m²—, hi posà portes i finestres, i refeu tota l'estructura interior. A l'exterior de l'edifici construí una cotxera i uns grans corrals que, per cobrir-los, necessità 5.500 teules. Finalment reconstruí el mur de tanca, que era una mena de muralla atalussada.

Restauració de la sèquia i la bassa. Com hem dit l'aigua de regatge de mig jornal de terra arribava a l'heretat dels senyors del Morell d'una mina excavada al terme de La Selva, per mitjà d'una sèquia coberta que quedà inutilitzada en temps de la Guerra dels Segadors. L'any 1660, Francesc i altres propietaris del Morell que també tenien dret a una part de l'aigua, convingueren desenrunar la mina, ampliar-la amb la perforació de set nous pous, assegurar-la amb noves voltes de pedra i argamassa, i desbrossar i enteular la sèquia que conduïa l'aigua fins a la bassa del comú. Tota aquesta obra costà 1.210 lliures, 9 sous i 4 diners, i Francesc hi contribuï amb 518 lliures, 11 sous i 15 diners, que era la part proporcional a l'aigua que li tocava. Al marge d'aquesta contribució, costejà la construcció de la bassa feta de pedra i argamassa, que tenia 41,85 metres de llargada, 0,60 d'amplada i 1,55 d'alçada. Si parem esment en les mides, sembla que més que d'una bassa deuria tractar-se d'un safareig.

Les replantacions. Sabem que l'any 1654 es replantaren les vinyes, i es plantà de moreres una parcel·la que no excedia dels dos jornals, coneguda des d'aleshores pel «Troç de les Moreres» o les «Moreres». Amb el conreu de la morera Francesc volia assajar la cria de cucs de seda, i amb aquest fi destinà una gran sala de la golfà del castell que acabava de reconstruir. Dues coses no hem pogut posar en clar: La primera és si l'intent reeixí o fracassà, i la segona si Francesc de Montserrat fou l'introduïdor de l'explotació del cuc de seda al Morell, o es limità a continuar una tradició local que compartien els senyors del lloc.

Terres agregades a l'heretat. En la documentació que aplega el plet Montoliu *versus* Montserrat, hi han diverses al·lusions a parcel·les agregades a l'heretat després del 1652. Resumides totes les notícies, hem arribat a la conclusió que entre 1652 i 1671, les terres afegides sumaven 52,5 jornals.

En una nota sense data, però redactada després del 1671, hi diu: «Lo marquès hi ha ajuntat entre terras compradas y presas de particulars més de 68 jornals de terra». Si això és cert, com sembla, Fran-

cesc de Montserrat hauria gairebé doblat l'extensió de la primitiva heretat que, com hem dit més amunt, era de 78,5 jornals.

Desconeixem el cost d'aquestes adquisicions, tret d'una de 14 jornals costà 700 lliures. Ara bé, sospitem que una gran part de la terra adquirida eren erms o botjars, com ho indica el fet que nou de les deu parcelles comprades entre 1659 i 1669, d'una superfície total de 10,5 jornals, ho fossin; i això fa suposar que s'aprofitaren les oportunitats favorables per comprar terres abandonades a baix preu, a part que queda per veure com s'ha d'interpretar l'expressió «terres preses a particulars» que figura en la nota suara transcrita.

Les rendes del senyoriu entre 1687 i 1695

La font d'informació és una declaració de la renda del senyoriu que ve encapçalada així: «Producció de l'heretat i demés rèdits que los senyors Marquesos de Tamarit acostumen a rebre sobre el lloc i terme del Morell». Es refereix a un temps de nou anys, limitat pel 1687 i el 1695.

El document comprèn dues parts. La primera dóna a conèixer el rendiment de l'heretat, i la segona els rèdits de la demarcació jurisdiccional, inclosos els monopolis que el senyor compartia amb el comú de la vila. Doncs bé, vegem ara quins són el mètodes usats per establir les rendes i els resultats a què arriba la declaració.

Renda de l'heretat. Per a determinar-la es fa saber, en primer lloc, la producció anual dels conreus, que són: cereals —blat, ordi i civada—, vinya, i, eventualment, llegums. En realitat de llegums —faves— només se'n plantaren un any. D'una darrera collita, la de l'oli, es limita a donar-ne la producció mitjana dels nou anys. I en segon lloc, converteix els productes en valor monetari per mitjà de dues sèries de preus: la primera vàlida pel trienni 1687-1689, i la segona pel sexenni 1690-1695.

Amb aquestes dades, que reproduïm en el quadre I, s'obté el rendiment anual brut de la producció, s'arriba al rendiment net, una vegada restats del brut els costos de producció que són:

Mitjana anual de despeses no especificades	
pagades al mitger	260 lliures
Ajuda anual donada al mitger o masover:	
25 quarteres d'ordi, a 10 rals	25 »
Ajuda anual al mitger, donada amb diners	10 »
Total	295 lliures

Diu també el document que cal afegir a aquestes despeses el cost d'un parell de mules, xifrat en 30 o 40 dobles, que el senyor donava al mitger quan el contractava, i el de l'adob de les botes del vi «que de vegades costa molts diners, uns anys més que altres». Tanmateix el suposat cost de les mules és exagerat, com es veu en un contracte de parceria subscrit el 18 d'agost del 1651 per Francesc de Montserrat i Josep Arnau, pagès de la Pobla de Cèrvols establert al Morell¹. En efecte, en una de les clàusules s'estipula que una vegada finalitzat el contracte —és signat per quatre anys— Arnau haurà de tornar la parella de mules que li ha donat Montserrat per treballar; ara, si es moria algun dels animals, o a la fi del contracte les bèsties i els arreus haguessin perdut part del seu valor, la pèrdua havia de repartir-se per igual entre les dues parts. Altrament, i sempre segons l'esmentat contracte de parceria, part d'aquests costos extraordinaris es compensaven amb l'obligació que tenia el parcer de portar cada any una carretada de llenya al senyor i de donar-li la meitat de les aus i els porcs que criava. I per últim direm que en la declaració no es capitalitzen les joves que representaven vint-i-sis jornals i mig anuals, alguns d'ells realitzats per dos homes i una parella d'animals.

Tot això fa creure que hi havia un cert equilibri entre les despeses extraordinàries i uns ingressos lligats al senyoriu o derivats dels contractes de parceria; la qual cosa ens inclina a acceptar les 295 lliures com a quantitat efectiva que costava l'explotació anual de l'heretat al propietari.

D'aquesta manera tenim que en nou anys el producte dels fruits havia estat de 7.409 lliures 19 sous i 2 diners, el cost de la producció 2.835 lliures, i la renda 4.574 lliures 19 sous i 2 diners. La renda anual mitjana quedaria establerta en 508 lliures.

D'una nota de la mateixa època que la declaració que comentem extraiem aquest paràgraf: «Entre lo boscar i les figueres té lo Sr. se crien 20 tocinos y sen engreixen 6, y si no y fossen, del boscar sol del Sr. sen traurien unes 200 lliures». Cal fer avinent que el bosc era d'alzines.

Dues-centes lliures es una quantitat prou important per a tenir-la en compte a l'hora de computar la renda de l'heretat, i a la vegada

1. *Arxiu de Protocols de Tarragona*: Manual núm. 201 de Tarragona, Lligall 81. Not. Agustí Alemany. *Llibre de concòrdies (1656-1673)*. Doc. 18 d'agost del 1651. El contracte es refereix a l'heretat, i planteja un problema cronològic, perquè és subscrit amb anterioritat a la data —13 de maig del 1652— que, segons la documentació que forma part del plet Montoliu-Monserrat, Francesc de Montserrat comprà el Senyoriu.

QUADRE I

Producció i renda de l'heretat del senyoriu del Morell (1687-1695)

	Blat		Ordi		Civada		Faves		Vi	
	Produc.	Renda	Produc.	Renda	Produc.	Renda	Produc.	Renda	Produc.	Renda
1687	80	176			7-9	7-15	8-6	12-15	163-24	294-15
1688	151-4	332-18	28-6	33-14					158	284-8
1689	45-	107	37-8	44-08	9	7-04			147-06	265
1690	43-6	87	38-3	38-04	7	4-18			131	393
1691	52	105-05	14	14					105-16	376-10
1692	66	132	20-9	20-15	23-03				40-15	121-13
1693	105-6	211	32-3	32-11	20-10	14-11			131-21	394-10
1694	138-3	276	59-3	59-05	34	23-16			122-01	367-10
1695	157-9	319-10	40-6	40-10	44	30-16			129-15	388
	839-4	1.746-13	271-2	283-07	145-10	89	8-6	12-15	1.129-06	2.885-06

La producció de grans i llegums és expressada en quarteres i cortans, i la de vi en cargues. La renda és expressada en lliures i sous.

Producció d'oli: Es calcula que, en un any per altre, és de 80 cortans.

Preus dels productes:

Renda bruta anual:

	Trienni 1687-1689	Sexenni 1690-1695	1687	531 lls. 5 sous	1692	330 lls. 15 sous 6
Blat	22 rals quartera	20 rals quartera	1688	691 lls.	1693	692 lls. 12 sous 6 diners
Ordi	12 rals quartera	10 rals quartera	1689	469 lls. 12 sous	1694	766 lls. 11 sous
Civada	10 rals quartera	7 rals quartera	1690	563 lls. 2 sous	1695	819 lls. 5 sous
Faves	15 rals quartera		1691	535 lls. 15 sous		
Vi	18 rals la carga	30 rals la carga				
Oli	10 sous el cortà	10 sous el cortà				

obre l'interrogant de si al marge dels ingressos declarats n'hi havia més d'un de tan sucosos com aquest.

Renda de la demarcació jurisdiccional. Les declarades a finals del segle XVII són:

Tasca:

El dotzè de les oliveres. 100 cortans d'oli a 10 sous	50 lliures
El dotzè de la vinya. 12 cargues de vi a 30 rals	36 »
El dotzè dels cereals. 12 quarteres a un terme mig de 15 rals	18 »

Explotació pecuniària de monopolis:

Rendiment de la fleca, taverna i revenduria	7 »
Rendiment de la carniceria	22 »
Rendiment del trull. 100 cortans d'oli a 10 sous	40 »

Total 166 lliures

En cap lloc no hem pogut localitzar la renda que suposaven els censos i el lluïsmes, i altres drets jurisdiccional encara vigents.

Consideracions sobre la productivitat de la vinya. En una altra nota sense data, de finals del segle XVII, llegim que les vinyes de l'heretat donen un profit de 150 cargues de vi anuals, i afegeix que són molt velles.

Aquesta producció és inferior a la dels anys 1687 i 1688, però molt superior a la producció mitjana dels nou anys compresos entre 1687 i 1695, que només arriba a 125,4 cargues. Ara, com que l'extensió del vinyar era de 68 jornals, resulta que cada jornal produïa, segons la nota, 2,2 cargues i segons la mitjana dels nou anys, 1,8.

La persona que va redactar la nota defensava els interessos de la família Montserrat, i volia demostrar que el vinyar rendia poc. Per això, a més de dir que era molt vell, dóna a conèixer quina era la producció normal d'un jornal de vinya a ple rendiment, al Camp de Tarragona. Diu textualment: «En lo Camp de Tarragona cada jornal de vinya ben plantada farà unes 21 càrregas de verema y 15 càrregas de vi. Lo cost a de ser dos llaurahons que.s un parell a cada llaurahó per cada jornal, dos homens a podar, un a cavar, cinc donas a vermar, un carro un dia per la verema per portar tan solament un jornal».

Si hem de donar crèdit al contingut de la nota, arribem a la conclusió que una vinya de 30 a 35 anys, era tinguda per molt vella i

només produïa d'un 12 a un 15 per cent del que acostumava quan es trobava a ple rendiment.

Cloenda

L'economia agrària i el règim senyorial de la segona meitat del segle xvii al Camp de Tarragona encara no han estat estudiats. Per això aquest treball, que no passa de ser una modesta aportació a l'esclariment d'aquests dos aspectes de la nostra història comarcal sistematista, és de contingut insuficient per recolzar unes conclusions. En tot cas només serà útil per obrir interrogants. Per exemple, com encaixa dins del moment històric en què viu, la figura d'un personatge de gran possibilitats econòmiques i prestigi social, afincat al Camp de Tarragona, com és Francesc de Montserrat i Vives? En un altre aspecte caldria saber si els considerables vestigis de feudalisme que trobem al Morell eren generalitzats a tota la comarca.

Per altra part, la manca de dades no permet d'establir si les quantioses inversions de Francesc de Montserrat al Morell foren productives. Altra cosa seria si coneguèssim el rendiment de la propietat quan la vinya es trobava en plena producció. Amb tot sembla que pot afirmar-se que, a finals de segle, quan la vinya ja era vella, produïa l'entorn de 675 lliures anuals, quantitat que és el 5 per cent d'un capital de 13.500 lliures. No creiem que les inversions realitzades en la compra, millores i adquisició de noves parcelles, s'allunyessin gaire d'aquesta quantitat.

Finalment direm que algunes dades concretes com són el tamany de les propietats enfitèutiques, el rendiment d'un jornal de vinya i l'extensió relativa dels conreus, seran d'utilitat pels estudiosos que, en el futur, s'interessin per la història socio-econòmica del Camp de Tarragona.

Josep M.ª RECASENS I COMES